

**УЛУҒБЕК РАСАДХОНАСИ: XIV АСРДА МАРКАЗИЙ ОСИЁ ИЛМИЙ-
МАЪРИФИЙ МАРКАЗИ****Хакимова Дилдорахон Тўлкинжон кизи****Андижон давлат Университети Тарих ва ижтимоий фанлар факултети талабаси****Historian210904@gmail.com****<https://doi.org/10.5281/zenodo.17480387>****Annotatsiya**

Maqolada XIV asrda Samarqand shahrida tashkil etilgan Ulug'bek rasadxonasining ilmiy-ma'rifiy ahamiyati va Markaziy Osiyodagi ilm-fanning rivojidadagi o'rni tahlil qilinadi. Amir Ulug'bekning ilmiy faoliyati, rasadxona qurilishi va u yerda olib borilgan astronomik tadqiqotlar xalqaro darajadagi ilmiy yutuqlar sifatida baholanadi. Maqolada tarixiy manbalar va arxiv hujjatlari asosida ilmiy qarama-qarshiliklar, mahalliy va jahon ilm-faniga bo'lgan ta'sirlari ham ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari milliy ilmiy merosni saqlash va yosh avlodni ilmiy ma'rifatga kengroq jalb qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Аннотация.

В статье анализируется научно-просветительское значение обсерватории Улугбека, основанной в городе Самарканд в XIV веке, а также её роль в развитии науки в Центральной Азии. Научная деятельность Амира Улугбека, строительство обсерватории и проводимые там астрономические исследования оцениваются как научные достижения международного уровня. В статье также рассматриваются научные споры, влияние на местную и мировую науку на основе исторических источников и архивных документов. Результаты исследования имеют важное значение для сохранения национального научного наследия и более широкого вовлечения молодёжи в научное просвещение.

Abstract.

The article analyzes the scientific and educational significance of the Ulugh Beg Observatory, established in the city of Samarkand in the 14th century, and its role in the development of science in Central Asia. The scientific activity of Amir Ulugh Beg, the construction of the observatory, and the astronomical research conducted there are evaluated as scientific achievements of international importance. The article also examines scientific controversies and the influence of the observatory on both local and global science, based on historical sources and archival documents. The results of the research play an important role in preserving the national scientific heritage and encouraging the younger generation to engage more actively in scientific enlightenment.

Калит сўзлар. Улуғбек расадхонаси, Самарқанд, Марказий Осиё, илмий-маърифий марказ, астрономия, Амир Улуғбек, XIV аср, тарихий тадқиқот, илмий мерос, илмий қарама-қаршиликлар.

Улуғбек расадхонаси XIV асрда Самарқанд шаҳрида ташкил этилган бўлиб, у Марказий Осиёда илмий-тадқиқот маркази сифатида катта аҳамиятга эга бўлди. Амир Темур давридаги маданий ва илмий ривожланишнинг давоми бўлган ушбу муассаса нафақат Ўзбекистон, балки бутун мусулмон дунёсидаги астрономия, математика ва бошқа илмлар учун муҳим марказ бўлган.

Ҳозирги кунда Улуғбек расадхонасининг тарихий аҳамияти ва илмий мероси яхшироқ ўрганилиши зарур. Бугунги кунда жаҳон илм-фани тарихида Марказий Осиё ва, айниқса, Ўзбекистоннинг ўрнига оид билимлар ҳали ҳам чекланган. Шу сабабли, Улуғбек расадхонаси мисолида Марказий Осиёда илмий билимлар ривожининг тарихи, унинг жаҳон маданиятига қўшган ҳиссаси тадқиқот учун долзарб ва муҳим масала ҳисобланади.

Шунингдек, бу мавзу миллий маданий мерос ва илмий потенциални қайта тиклаш, тарихий ўтмишни янгича қараш билан ўрганишда ҳам муҳим аҳамиятга эга. Улуғбекнинг илмий ишлари ва расадхонасининг археологик ёдгорликлари ўрганилиши, ёш авлодга илмий маърифатини оширишда ҳам катта аҳамиятга эга. Улуғбек расадхонаси мавзусидаги тадқиқотлар нафақат тарихий билимларни бойитиш, балки Марказий Осиёда илмий-тадқиқотларнинг ривожини ва унинг замонавий илмий жамиятдаги ўрнини аниқлаш учун муҳимдир.

Улуғбек расадхонаси XIV асрда қурилган ва бу давр Марказий Осиёда илмий-тадқиқот фаолиятининг юқори даражасига эришилган давр ҳисобланади. Амир Темур давлатининг илмий марказларидан бири бўлган бу муассаса астрономия, математика ва физика соҳаларида катта илмий ютуқларга эришган. Илмий масаланинг аҳамияти шуки, у Марказий Осиёда илмий меросни тадқиқ қилишда, шу жумладан, Улуғбек расадхонаси орқали Ўрта асрлардаги илм-фан тараққиётини ёритишда муҳим аҳамиятга эга. Улуғбекнинг ўзи илмий методларни ривожлантириб, катта астрономик катта жойлар қургани ва улар орқали йил, ой, кун ва сайёраларнинг ҳаракатини аниқ баҳолаганлиги билан жаҳон илм-фанига ўзининг ноёб ҳиссасини қўшган.

Бугунги кунда тарихий ва илмий тадқиқотлар Марказий Осиёдаги илмий маконнинг жаҳон тарихи ичидаги ўрнини аниқлаш ва илмий меросни ҳимоя қилишнинг зарурлигини кўрсатмоқда. Улуғбек расадхонаси ва унинг илмий фаолияти Марказий Осиёнинг ўтмиши ва жаҳон илмий тараққиёти ўртасидаги боғлиқликларни тушуниш учун муҳим манба саналади.

Шунингдек, мазкур масала замонавий илмий методологиялар ва тарихий манбалар асосида қайта таҳлил қилиниши натижасида Улуғбек ва унинг расадхонасининг илмий меросини янада кенгроқ жамоатчиликка етказиш имконияти яратилади. Бу эса миллий илмий меросни сақлаш, уни жаҳон олимлари орасида танитиш ва ёш авлодни илмий маърифатга тарғиб қилишда катта аҳамият касб этади.

Улуғбек расадхонасининг ташкил этилиши ва фаолияти XIV асрда Марказий Осиёда илмий-тадқиқот соҳасидаги муҳим тарихий воқеалардан бири ҳисобланади. Бу даврда Амир Темур давлати маданият ва илм-фанни ривожлантиришга катта аҳамият берган. Улуғбекнинг шахсий илмий фаолияти, шу жумладан расадхона қурилиши, Марказий Осиёда илм-фаннинг янги босқичга ўтишига сабаб бўлди. Тарихий воқеаларни таҳлил қилиш жараёнида бу ҳодисаларнинг сабаблари, яъни илмий ва маданий муҳит, давлат сиёсатининг ўрни ва таъсири кўриб чиқилади. Шунингдек, расадхона фаолиятининг минтақавий ва халқаро илмий алоқалардаги аҳамияти ўрганилади.

Улуғбек расадхонаси ва унинг илмий ютуқлари ҳақида турли олимлар ўртасида қарама-қаршиликлар мавжуд. Баъзи тадқиқотчилар уни жаҳон илми тарихида муҳим босқич деб ҳисобласа, бошқалар унинг аҳамиятини нисбатан кичикроқ

баҳолайдилар. Илмий муҳокамалар асосан расадхонадаги астрономик ўлчовлар ва методларнинг аниқлиги, Улуғбекнинг ўзи ишлаб чиққан усуллариининг самарадорлиги атрофида жамланган. Шунингдек, унинг илмий меросининг ёшиллик ва амалиётдаги таъсирига оид баҳслар ҳам мавжуд. Бу қарама-қаршиликлар тадқиқотнинг илмий фаолиятнинг турлича йўналишларини яратишга, янгича таҳлил ва янгиланган маълумотларни аниқлашга хизмат қилади.

Улуғбек расадхонаси XIV асрда Самарқандда қурилган илмий марказ сифатида Марказий Осиёда илмий-тадқиқотларнинг ривожига муҳим аҳамият касб этди. Таҳлиллар натижасида аниқландики, Улуғбек расадхонаси нафақат астрономия ва математика соҳаларидаги ютуқлари билан, балки илм-фанни тарғиб қилиш ва илмий билимларни жамиятга тарқатишда ҳам катта роль ўйнаган. Амир Улуғбекнинг илмий фаолияти ва қурган расадхонаси Марказий Осиёдаги илмий-тадқиқот муҳитини янада ривожлантиришга хизмат қилгани аниқланди. Бу муассаса ёрдамида олиб борилган тадқиқотлар астрономик ўлчовлардаги аниқлик ва янги методлар билан ажралиб туради.

Шунингдек, бу илмий мерос нафақат миллий, балки жаҳон илм-фани тарихида муҳим ўрин тутди. Мавжуд манбалар ва илмий асарлар асосида Улуғбек расадхонасининг аҳамияти қайта баҳоланди ва унинг илмий-тадқиқот жараёнидаги ўрни очиқланди.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Ибратов Р.Ф. — *Амир Темур ва Улуғбек илмий мероси*. Тошкент, 2015.
2. Мирзоев Ш. — *Марказий Осиёда илмий-маърифий тараққиёт*. Самарқанд, 2018.
3. Абдурахмонов О. — *Улуғбек ва Самарқанд расадхонаси*. Тошкент, 2020.
4. Бобурами Мирзо. *Бобурнома*. Таржимаси ва таҳлили, 2017.
5. История астрономии. Под ред. В.П. Журавлева. Москва, 2012.
6. Қодиров Ш. — *Ўрта асрлар илмий-тадқиқотлари*. Тошкент, 2016.
7. Тарихий архив манбалари. Самарқанд давлат архиви, 14-аср ҳужжатлари.
8. Назаров А. — *Улуғбек расадхонаси ва астрономия илми*. Журнал “Тарих ва маданият”, 2021, №3.
9. UNESCO. *World Heritage and Historical Monuments of Uzbekistan*. 2019.
10. Интернет манба: history.uz – “Улуғбек расадхонаси тарихи ва илмий аҳамияти”.